

सर्वोच्च अदालत, विशेष इजलास  
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ  
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय  
माननीय न्यायाधीश श्री ओम प्रकाश मिश्र  
आदेश

०७०-WS-०००७

विषय: उत्प्रेषण परमादेश

जिल्ला काठमाडौं, कपन गा.वि.स., वडा नं. ५ साविक घर भई जिल्ला काठमाडौं, खड्का  
भद्रकाली गा.वि.स., वडा नं. ६ मा बसाई सरी हाल कारागार कार्यालय जगन्नाथदेवल  
काठमाडौंमा थुनामा रहेको बद्रिकुमार खत्री -----१ } निवेदक

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला अदालत, बबरमहल, काठमाडौं -----१  
पुनरावेदन अदालत पाटन, ललितपुर -----१  
कारागार कार्यालय जगन्नाथदेवल, काठमाडौं-----१  
जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालय, बबरमहल, काठमाडौं -----१  
व्यवस्थापिका संसद सचिवालय, सिंहदरवार, काठमाडौं -----१  
प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरवार, काठमाडौं -----१  
कानून न्याय संविधान सभा तथा संसदिय मामिला मन्त्रालय, सिंहदरवार, काठमाडौं-----१ } विपक्षी

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा धारा १०७(१),(२) बमोजिम यस  
अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य  
र आदेश यस प्रकार छ:-

### रिट निवेदनपत्रको संक्षिप्त बेहोरा:-

म रिट निवेदक बद्रिकुमार खत्रीको जिल्ला काठमाडौं कपन गा.वि.स. वडा नं. ५ बस्ने बद्री कुमार खड्कासँग बिगत २०/२५ वर्ष अगाडिदेखि जग्गा जमिन सम्बन्धी तथा लेनदेन सम्बन्धी विवाद थियो । म रिट निवेदक परिवार सहित मिति २०६९।६।१० देखि काठमाडौं जिल्ला, कपन गा.वि.स. वडा नं. ५ बाट बसाई सरी परिवारसमेत काठमाडौं जिल्ला, खड्का भद्रकालि गा.वि.स., वडा नं. ६ मा बसोबास गर्दै आएको छु । म रिट निवेदकलाई मिति २०६९।९।२४ गते प्रहरीले पक्राउ गरी विपक्षीमध्येको काठमाडौं जिल्ला अदालतमा पेस गरी विपक्षी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट सोही दिन अर्थात मिति २०६९।९।२४ गते मलाई थुनामा बस्ने कैदी पुर्जी दिइ कारागार कार्यालयमा कैद भुक्तान गर्न पठाइएको छ । मलाई कैदमा राख्नुको कारण बद्रिकुमार खड्काको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार र प्रतिवादी म रिट निवेदक भएको सम्बत् २०६७ सालको स.फौ.नं. ०९४२ को अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा म निवेदकलाई काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।९।२६ मा ९ वर्ष कैद हुने ठहर फैसला भएको थाहा भयो ।

उक्त मुद्दामा मेरो तत्कालिन वास्तविक ठेगाना काठमाडौं जिल्ला, कपन गा.वि.स. वडा नं. ५ रहे भएकोमा गलत वतन ठेगाना काठमाडौं जिल्ला, खड्का भद्रकाली वडा नं. ६ लेखी मेरो विरुद्धमा अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा मिति २०६७।४।११ मा दर्ता गरी तत्काल म बसोबास नगरेको काठमाडौं जिल्ला, खड्का भद्रकाली वडा नं. ६ को ठेगानामा मेरो नामको म्याद अ.बं. ११० नं. विपरीत बेरितपूर्वक मिति २०६७।४।३१ मा टाँस तामेल गरी एकतर्फी रुपमा सुनुवाई गरी मिति २०६८।९।२६ मा अभियोग दावी बमोजिम मुलुकी ऐन अपहरण तथा शरीर बन्धक लिनेको दफा ३ ले ७ वर्ष कैद र ऐ. को दफा ७ ले थप २ वर्ष कैद हुने ठहराई रु. ५०,०००।- क्षतिपूर्ति समेत भराउने ठहरी फैसला भई उक्त फैसला अन्तिम भएको छ । उक्त मुद्दामा अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रतिवाद गर्न पाउँ भनी म रिट निवेदकले विपक्षी कारागार मार्फत मिति २०६९।१०।२८ मा विपक्षी काठमाडौं जिल्ला अदालतमा निवेदन दायर गरेकोमा विपक्षी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट प्रस्तुत निवेदन फैसला भए पश्चात ६ महिना नघाइ दर्ता हुन आएकोले निवेदन मागबमोजिम प्रतिवाद दर्ता गर्नु परेन कानून बमोजिम गर्नु भनी मिति २०६९।११।२ मा आदेश भएको र सो उपर पुनरावेदन अदालत पाटनमा अ.बं. १७ नं. बमोजिम निवेदन गर्दा मिति २०७०।१।२७ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतको आदेश सदर भएकोले उपरोक्त बेरीतको आदेशबाट म रिट निवेदकको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३, २४(२)(द)(९)

तथा धारा २७ ले प्रत्याभूत गरेको न्याय सम्बन्धी हकमा आघात भएकोले सम्मानित अदालतमा यो रिट निवेदन लिएर आएको छ ।

मुलुकी ऐन अ.बं. २०८ नं. मा अड्डाबाट जारी भएको समाहान, इतलायनामा म्याद तारेखमा प्रतिवादी नदिई म्याद गुजारी बसेको झगडियाको ऐनबमोजिम एकतर्फि प्रमाण बुझी भएको फैसला उपर पुनरावेदन लाग्न सक्दैन । समाहान इतलायनामा तामेल गर्दा यसै महलको ११० नं. बमोजिम रीत नपुन्याई तामेल गरेकोले थाहा पाउन नसकी प्रतिवाद दिन नपाई म्याद गुज्रेको भन्ने उजुरी साथ फैसला भएको ६ महिना भित्रमा थाहा पाएको ३५ दिन भित्र झगडियाले प्रतिवादी लेखी दिन ल्यायो भने पहिले मिसिल सामेल रहेको तामेल समाहान हेरी रीत पूर्वक तामेल भएको देखिन आएन भने सोही बेहोराको पर्चा लेखी प्रतिवाद दर्ता गरी ऐनबमोजिम बुझनुपर्ने प्रमाण बुझी फैसला गर्नु पर्दछ । रीत पुगि तामेल भएको देखिएमा सोही बेहोरा खोली उजुर लाग्न सक्दैन भनी दरपिठ गरी फिर्ता दिनुपर्छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ । उक्त व्यवस्था अनुसार बेरीतपूर्वक म्याद तामेल भएको कारणले थाहा नपाएको अवस्थामा फैसला भएको ६ महिना भित्र प्रतिवाद गर्न आउनु पर्दछ भनी अ.बं. २०८ नं. ले गरेको व्यवस्था नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ द्वारा प्रदत्त हकलाई अंकुश लगाई उक्त धारा २४ को संवैधानिक व्यवस्थासँग प्रत्यक्षरूपमा बाझिएको तथ्य प्रष्ट छ । संविधानको धारा २४ ले न्याय सम्बन्धी हकको निर्वाधरूपमा व्यवस्था गरेको छ भने सोही हकलाई प्रचलित मुलुकी ऐनको अ.बं. २०८ नं. ले फैसला भएको ६ महिना भित्र नै प्रतिवाद गर्नु पर्दछ भनी अंकुश लगाएको छ ।

म विरुद्ध दायर भएको मुद्दाको सम्बन्धमा मेरो नाममा गलत ठेगानामा म्याद जारी भई मिति २०६७।४।३१ मा तामेल भएको बेरीतको म्याद बदर गरी उक्त मुद्दामा मलाई बयान लिई साक्षी प्रमाण बुझी प्रतिवाद गर्न पाऊँ भनी मैले विपक्षी काठमाडौँ जिल्ला अदालतमा मा अ.बं. २०८ नं. बमोजिम निवेदन दायर गरेकोमा विपक्षी काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको ६ महिना नघाई निवेदन दर्ता गर्न ल्याएको हुँदा प्रतिवाद दर्ता गर्न मिलेन, कानून बमोजिम गर्नु भनी मिति २०६९।११।२ मा भएको आदेश तथा सो आदेशलाई सदर गरेको विपक्षी पुनरावेदन अदालतको मिति २०७०।१।२७ को आदेश उत्प्रेषणको आदेशबाट बदर गरिपाऊँ । साथै मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको २०८ नं. को कानूनी व्यवस्था मध्ये "६ महिना भित्रमा" भन्ने व्यवस्थाले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ ले अभियोग लागेको व्यक्तिले प्रतिवाद गर्न पाउने न्याय सम्बन्धी हकलाई अनुचित बन्देज लगाई बाझिएको हुँदा धारा १०७(१) बमोजिम

मुलुकी ऐन अदालती बन्दोबस्तको २०८ नं. को कानूनी व्यवस्था मध्ये "६ महिना भित्रमा" भन्ने वाक्यांश अमान्य तथा बदर घोषित गरिपाउँ ।

साथै मलाई गैरकानूनी रूपमा कैद पुर्जी दिई हाल कारागारमा थुनामा रहेकोले मिति २०६९।९।२४ को उक्त गैरकानूनी पुर्जी बदर गरी कैदबाट मुक्त गरी उक्त अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा म रिट निवेदकको माग बमोजिम मलाई तारेखमा राखी बयान लिई साक्षी प्रमाण बुझी प्रतिवाद दर्ता गरी गर्न लगाई ऐन बमोजिम सबुद प्रमाण बुझी मुद्दा पुनः फैसला गर्नु गराउनु भनी विपक्षीहरूका नाममा परमादेश लगायत आवश्यक आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन ।

**यस अदालतबाट मिति २०७०।४।२३ मा भएको कारण देखाउ आदेश:-**

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिन भित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पठाउनु भनि रिट निवेदनको एक प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरूलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।४।२३ को आदेश ।

**जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय, काठमाडौंको लिखित जवाफ:-**

प्रतिवादी बट्टी कुमार खत्री समेतले मुलुकी ऐन, अपहरण तथा शरीर बन्धक लिनेको महलको १ नं. र २ नं. अनुसारको कसुर अपराध गरेको पुष्टि भएको हुँदा ऐ. महलको ३ नं. र ७ नं. बमोजिम सजाय गरी सोही महलको १२ नं. अनुसार पीडितलाई पुग्न गएको शारीरिक यातनाको क्षतिपूर्ति समेत निज प्रतिवादीबाटै दिलाई भराई दिने समेतको माग दावी लिई यस कार्यालयबाट मिति २०६७।४।११ मा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा अभियोग पत्र प्रस्तुत भएको थियो । प्रतिवादी बट्टी कुमार खत्री उपर अदालतबाट मिति २०६७।४।३१ मा निजको घरमा म्याद टाँस तामेल भएको छ । निजले म्याद भित्र प्रतिवाद नगरी फरार रही बसेको हुँदा उक्त मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट फैसला भई अन्तिम भएको देखिन्छ । मुद्दामा प्रतिवाद गर्न पाउने अधिकार संविधानद्वारा व्यवस्था गरिने संवैधानिक वा मौलिक हक नभई कानूनद्वारा व्यवस्था गरिने कानूनी हक अधिकारको कुरा हो । यसरी कानून बमोजिम भएको काम कारवाहीबाट रिट निवेदकको न्याय सम्बन्धी हक हनन भएको भन्न नमिल्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ ।

**काठमाडौं जिल्ला अदालतको लिखित जवाफ:-**

निवेदक प्रतिवादी बट्टीकुमार खत्रीले मिति २०६९।१०।२८ गते अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा मुलुकी ऐन अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रतिवादको मौका पाउँ भन्ने व्यहोराको निवेदन

गरेकोमा यस अदालतबाट "निवेदकले अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रस्तुत अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा पूर्पक्षको माग गरेकोमा अ.बं. २०८ को कानूनी व्यवस्था हेर्दा अड्डाबाट जारी भएको समाह्वान इतलायनामाको म्याद तारेखमा प्रतिवाद नदिई म्याद गुजारी बसेका झगडियाको ऐन बमोजिम एकतर्फी प्रमाण बुझी भएका फैसला उपर पुनरावेदन लाग्न सक्दैन । समाह्वान इतलायनामा तामेल गर्दा यसै महलको ११० नं. बमोजिम रित पुर्न्याई तामेल गरेको थाहा पाउन नसकी प्रतिवाद दिन नपाई म्याद गुज्रेको भन्ने उजूरी साथ फैसला भएको ६ महिना भित्र थाहा पाएको पैतीस दिन भित्र झगडियाले प्रतिवादी लेखी दिन ल्यायो भने पहिले मिसिल सामेल रहेको तामेली समाह्वान हेरी रितपूर्वक तामेल भएको देखिन आएन भने सोही व्यहोराको पर्चा लेखी प्रतिवादी दर्ता गरी ऐन बमोजिम बुझ्नु पर्ने प्रमाण बुझी मुद्दा फैसला गर्नु पर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था विद्यमान भएबाट प्रस्तुत निवेदन फैसला भए पश्चात ६ महिना नघाई दर्ता हुन आएकोले निवेदन माग बमोजिम प्रतिवाद दर्ता गर्नु परेन । कानून बमोजिम गर्नु" भनी मिति २०६९।११।२ मा आदेश भई उक्त आदेश कानून सम्मत भएको हुँदा यस अदालतको हकमा उत्प्रेषण लगायत कुनै पनि आदेश जारी हुनु पर्ने होइन । प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउ ।

**प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको लिखित जवाफ:-**

विपक्षी रिट निवेदकले नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको के कस्तो काम, कारवाही वा निर्णयबाट निवेदकको के कस्तो संवैधानिक तथा कानूनी हक अधिकारको हनन भएको हो, त्यसको स्पष्ट रूपमा उल्लेखसम्म गर्न नसकेको अवस्थामा यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई रिट निवेदन लाग्न सक्दैन । जहाँसम्म मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोबस्तको महलको २०८ नं. मा प्रयुक्त ६ महिना भित्र भन्ने शब्द नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ सँग बाझिएको भन्ने रिट निवेदकको दावी छ, सो व्यवस्थाले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ द्वारा प्रत्याभूत गरिएका फौजदारी न्याय सम्बन्धी हक माथि अनुचित बन्देज लगाएको अवस्था छैन । कुनै विषयमा के कस्तो प्रकृतिबाट के कति अवधिको हदम्याद वा म्याद कायम गर्ने भन्ने विषय व्यवस्थापिका संसदको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने भएको तथा उक्त ६ महिनाको सीमा उपयुक्त हो वा होइन भन्ने विषय न्यायिक निरूपणको मादपण्ड भित्र नपर्ने भएकोले रिट निवेदकको दावी बमोजिम यस सम्बन्धमा सम्मानित अदालतबाट आदेश जारी हुनुपर्ने आधार र कारण नरहेको हुँदा खारेज गरी पाउँ ।

**कानून, न्याय, संविधानसभा तथा संसदीय मामिला मन्त्रालयको लिखित जवाफ:-**

कानूनको रित नपुन्याई म्याद तामेल भई प्रतिवाद नपरेका कारण अदालतबाट एकतर्फी फैसला भए पनि सम्बन्धित व्यक्तिलाई सुनुवाईको मौकाबाट वञ्चित हुनु नपरोस भन्ने उद्देश्यले फैसला भएको मितिले ६ महिना भित्र थाहा पाएको पैतीस दिनभित्र प्रतिवाद दिन सक्ने व्यवस्था अ.बं. २०८ नं. मा गरिएको हो । प्रतिवाद गर्ने मौका अनन्तकालसम्म दिँदा मुद्दाको किनारा कहिलै हुन नसक्ने भएकोले कुनै पनि विवादलाई अन्तिम बिन्दुमा पुऱ्याउन कानूनले अपवाद बाहेक हदम्याद तथा म्यादको व्यवस्था गरेको हुन्छ । हदम्याद तथा म्याद सम्बन्धी सिद्धान्त विश्वव्यापी रूपमा स्वीकार गरिएकोले अ.बं. २०८ नं. मा रहेको ६ महिना भित्रमा भन्ने शब्दावली बदरभागी गर्नु पर्ने भन्ने निवेदन जिकिर निरर्थक देखिँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ ।

**पुनरावेदन अदालत पाटनको लिखित जवाफ:-**

काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट भएको वेरीतको आदेश बदर गरी पाउँ भनी अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा निवेदक बट्टी कुमार खत्रीले यस अदालतमा अ.बं. १७ नं. बमोजिम दिएको निवेदनको प्रतिवेदन नं. ०६९-RE-०६९४ को निवेदन प्रतिवेदन पेश हुँदा मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ नं. बमोजिमको म्याद भित्र निवेदकको निवेदन परेको नदेखिँदा काठमाडौँ जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।११।२ मा भएको आदेश परिवर्तन गर्नु पर्ने देखिन नआएकोले कानून बमोजिम गर्नु भनी मिति २०७०।१।२७ मा यस अदालतबाट आदेश भएको हो । अतः उक्त आदेश कानूनसम्मत भएकोले रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने बेहोराको पुनरावेदन अदालत पाटनको लिखित जवाफ ।

**व्यवस्थापिका संसद सचिवालयको लिखित जवाफ:-**

निवेदकले यस व्यवस्थापिका संसद सचिवालयलाई प्रत्यर्थी बनाउनु पर्ने स्पष्ट आधार र कारण खुलाउन सक्नु भएको छैन । देशको विधायिकाले संविधानबमोजिम प्राप्त विधायिकी अधिकारको प्रयोग गरी कानून निर्माण गरेको हुन्छ । अमुक कानूनको व्यवस्था संविधानसँग बाझ्नेको छ भनी दावी लिई दायर गरिने यस्ता निवेदनहरूमा व्यवस्थापिका संसद सचिवालयलाई प्रत्यर्थी बनाउनु पर्ने आवश्यकता छैन । सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट निवेदनमा प्रश्न उठाइएको ऐनको न्यायिक पुनरावलोकन गर्ने एक मात्र आधार देशको संविधान नै हो । ऐन निर्माण गर्नुको उद्देश्य र कारण सम्बन्धित ऐनमा नै स्पष्ट हुने र कानूनका व्यवस्थाहरू आफै स्पष्ट रहने हुन्छ । न्यायिक पुनरावलोकनको निवेदनमा यस सचिवालयलाई प्रत्यर्थी बनाउनु पर्ने आवश्यकता नै नभएको हुँदा व्यवस्थापिका संसद सचिवालयको हकमा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ ।

### आदेश खण्ड:-

नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको मिसिल अध्ययन गरी निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ता श्री मन लामाले निवेदक उपर काठमाडौं जिल्ला अदालतमा दायर भएको अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा निवेदकको बसोबास नै नभएको वतनमा म्याद तामेल गरेको कार्य मुलुकी ऐन, अ.बं. ११० नं. प्रतिकूल रही वेरीतको छ । उक्त मुद्दामा भएको एकतर्फी फैसला उपर निवेदकले अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रतिवादको लागि काठमाडौं जिल्ला अदालतमा निवेदन गरेकोमा फैसला भएको ६ महिना म्याद नघाई आएको भनी प्रतिवादको अनुमति नहुने गरी मिति २०६९।११।२ मा आदेश गरेको र पुनरावेदन अदालत पाटनले समेत काठमाडौं जिल्ला अदालतको उक्त आदेश मिति २०७०।१।२७ मा सदर गरेको छ । नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ द्वारा प्रदत्त न्याय सम्बन्धी हक मुलुकी ऐनको व्यवस्थाले प्रतिस्थापन हुन सक्दैन । मुलुकी ऐन, २०८ नं. मा रहेको "६ महिना भित्रमा" भन्ने वाक्यांश संविधानको धारा २४ सँग बाझिएको हुँदा उक्त "६ महिना भित्रमा" भन्ने वाक्यांश अमान्य र बदर घोषित हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस सुनियो ।

विपक्षी सरकारी निकायहरुको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उप न्यायाधिवक्ता श्री सुर्यराज दाहालले मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ नं. को कानूनी व्यवस्थाले व्यक्तिको स्वच्छ सुनुवाई सम्बन्धी मौलिक हकमा कुनै प्रतिकूल असर पारेको छैन । निवेदक उपर दायर भएको अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा निवेदकको घर दैलामा रितपूर्वक म्याद तामेल भएको छ । तामेल भएको म्यादमा हाजिर हुन नआउने साथै अ.बं. २०८ नं. ले तोकेको निश्चित समय भित्र निवेदन गर्न नआउने प्रतिवादीलाई अनन्तकालसम्म जहिलेसुकै निवेदन गर्न सकिने गरी अ.बं. २०८ नं. मा रहेको ६ महिना भित्रमा भन्ने वाक्यांश बदर गर्ने हो भने विवादलाई कहिल्यै पनि अन्तिम बिन्दुमा पुऱ्याउन नसकिने भई हदम्याद सम्बन्धी सिद्धान्तको प्रतिकूल हुन जाने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुनु पर्दछ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो ।

उल्लिखित बहस सुनी मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा निवेदन माग बमोजिम आदेश जारी हुनु पर्ने हो होइन भन्ने सम्बन्धमा नै निर्णय गर्नु पर्ने देखिन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा निवेदकले प्रस्तुत रिटमा निवेदक उपर काठमाडौं जिल्ला अदालतमा दायर भएको अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा वेरितपूर्वक म्याद तामेल भई प्रतिवादको मौकाबाट बंचित भएकोमा अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रतिवादको लागि निवेदन गर्दा काठमाडौं जिल्ला अदालत एवं पुनरावेदन अदालतबाट इन्कार गरिएकोले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४

द्वारा प्रदत्त न्याय सम्बन्धी हकमा आघात भएकोले अ.बं. २०८ नं. मा रहेको फैसला भएको "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांश संविधानको धारा २४ संग बाझिई संविधान प्रतिकूल हुँदा उक्त "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांश बदर घोषित गरी पाउँ भनी माग गरेको देखिन्छ । विपक्षी तर्फको लिखित जवाफमा अ.बं. २०८ नं. को व्यवस्था संविधानको धारा २४ सँग नबाझिएको र ६ महिना भित्रमा भन्ने बाक्यांश हटाउँदा अनन्तकालसम्म पनि विवादको अन्तिम किनारा हुन नसक्ने हुँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भनी उल्लेख भएको पाइयो ।

बद्री कुमार खड्काको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार र प्रतिवादी यी निवेदक बद्री कुमार खत्री समेत भएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको २०६७ सालको स.फौं.नं. ०९४२ को अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६८।९।२६ को फैसलाले उक्त मुद्दामा प्रतिवादी रहेका यी रिट निवेदकलाई ९ वर्ष कैद र पीडितलाई रु. ५०,००० क्षतिपूर्ति भराउने गरी फैसला भएको तथ्य प्रस्तुत रिट निवेदन साथ पेश हुन आएको सम्बन्धित मिसिलबाट देखिन्छ । रिट निवेदकले आफू मिति २०६९।६।१० देखि मात्र काठमाडौं जिल्ला, कपन गा.वि.स., वडा नं. ५ बाट ऐ. खड्का भद्रकाली गा.वि.स. वडा नं. ६ मा परिवार सहित बसाई सरेकोमा सो मिति पूर्व नै उक्त अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा जारी भएको म्याद मिति २०६७।४।३१ मा खड्का भद्रकाली गा.वि.स. वडा नं. ६ मा तामेल गरेको कार्य मेरो वास्तविक वतन भन्दा फरक वतनमा तामेल हुन गई उक्त मुद्दामा प्रतिरक्षाको अवसर नपाएको भनी दावी गरेको पाइन्छ ।

निवेदकउपर दायर भएको अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा निवेदकका नाममा जारी भई मिति २०६७।४।३१ मा तामेल भएको तामेली म्याद हेर्दा काठमाडौं जिल्ला, खड्का भद्रकाली गा.वि.स., वडा नं. ६ स्थित म्यादवाला बद्रीकुमार खत्रीको घर दैलोमा म्याद टाँस भई सोही वडाका राजेश महर्जन र महेन्द्र खड्का साक्षी बसेको र उक्त वडाका वडा सचिव अमिना बज्राचार्य रोहवरमा रहेको देखिन्छ । साथै एक प्रति म्याद उक्त गा.वि.स. को सुचना पाटीमा टाँस गर्न वडा सचिवलाई दाखिल गरेको बेहोरा उल्लेख गरी म्याद बुझने वडा सचिवको दस्तखत भई उक्त गा.वि.स. को छाप समेत लागेको देखिदा निवेदकको नाममा जारी भएको म्याद रित पूर्वक तामेल भएको देखिन्छ । निवेदक हाल खड्का भद्रकाली गा.वि.स. वडा नं. ६ मा बसोबास गरी आएको भन्ने तथ्य निवेदककै निवेदन बेहोराबाट देखिन्छ । निवेदक सोही वतनमा बस्दै गरेको अवस्थामा फैसला कार्यान्वयनको क्रममा मिति २०६९।९।२४ मा पक्राउ परेको अवस्था छ ।



अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट जारी भएको म्याद मिति २०६७।४।३१ मा तामेल हुँदाका बखत आँफु म्याद तामेल भएको बतन खड्का भद्रकाली गा.वि.स. वडा नं. ६ मा नबसेको भनी निवेदकले जिकीर लिएको देखिन्छ । सोको प्रमाणको रूपमा निवेदकले कपन गा.वि.स. बाट खड्का भद्रकाली गा.वि.स. मा मिति २०७०।६।१० मा बसाई सरी आएको भन्ने बेहोरा लेखिएको स्थानिय पंजिकाधिकारीको कार्यालय, खड्का भद्रकाली गा.वि.स.बाट मिति २०७०।४।१६ मा लिएको बसाई सराई दर्ताको प्रमाण पत्र पेश गरेको पाइन्छ । निवेदकले पेश गरेको उक्त बसाई सराई दर्ताको प्रमाण पत्र निवेदक फैसला कार्यान्वयनको क्रममा पक्राउ परिसके पश्चात् मिति २०७०।४।१६ मा लिएको देखिन्छ ।

म्याद तामेल हुँदाका बखत खड्का भद्रकाली गा.वि.स. वडा नं. ६ मा निवेदकको बसोबास नभई निजको हक तथा हदम्याद जाने गरी म्याद तामेल भएको भए तामेल गर्ने तामेलदार तथा सो तामेली म्यादमा साक्षी बस्ने व्यक्तिहरु उपर निवेदकले जालसाजीमा छुट्टै नालेश गर्न सक्नु पर्नेमा त्यस्तो नालेश गरेको बेहोरा प्रस्तुत रिट निवेदनबाट देखिन्छ । अपहरण तथा शरीर बन्धक मुद्दामा जारी भएको म्याद निवेदकको गलत बतनमा तामेल भएको भन्ने निवेदन दावी बस्तुनिष्ठ रूपमा प्रमाणित नगरी केवल अन्य बतनमा बसेको उल्लेख गर्दैमा रितपूर्वक तामेल गरिएको तामेली म्याद खण्डित नहुने हुनाले वेरीतपूर्वक म्याद तामेल गरिएको भन्ने निवेदन दावी आधारहिन देखियो ।

निवेदकले मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ मा रहेको व्यवस्था मध्ये "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांश नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ संग बाझिएकोले उक्त "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांश बदरको माग गरेको हुँदा धारा २४ को संवैधानिक व्यवस्था र उक्त २०८ नं. को कानूनी व्यवस्था अध्ययन गर्नु सान्दर्भिक रहेको छ ।

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ मा न्याय सम्बन्धी हकको व्यवस्था भई सो अन्तर्गत मुद्दा सुनुवाईको क्रममा व्यक्तिलाई प्राप्त हुने विभिन्न हकको व्यवस्था गरिएको छ । जस अन्तर्गत धारा २४(८) र २४(९) मा भएका व्यवस्था निम्न अनुसार भएको पाइन्छ ।

**धारा २४(८) "प्रत्येक व्यक्तिलाई निज विरुद्ध गरेको कारवाहीको जानकारी पाउने हक हुनेछ"**

**धारा २४(९) "कुनै पनि व्यक्तिलाई सक्षम अदालत वा न्यायिक निकायबाट स्वच्छ सुनुवाईको हक हुनेछ"**

कुनै पनि व्यक्ति उपर परेका मुद्दाको कारवाहीको क्रममा निज विरुद्ध गरिने कारवाहीको सम्बन्धमा त्यस्तो व्यक्तिलाई जानकारी दिनुपर्ने तथा सो सम्बन्धी जानकारी पाउने हक सम्बन्धित व्यक्तिमा रहे भएको कुरामा विवाद छैन । अभियोग लागेको व्यक्ति उपर अदालत वा न्यायिक

निकायबाट सुनुवाईमा प्रतिरक्षाको अवसर प्रदान गरी स्वच्छ सुनुवाई गरिने हुँदा कुनै पनि व्यक्तिलाई स्वच्छ सुनुवाईको हक हुने तथ्यमा समेत कुनै विवाद छैन । निवेदकले स्वच्छ सुनुवाईको उक्त संवैधानिक व्यवस्था मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ नं. को कानूनी व्यवस्थसँग जोडी "६ महिना भित्रमा" भन्ने वाक्यांश संविधानको धारा २४ को व्यवस्था प्रतिकूल रहेको भनी चुनौति गरेका छन ।

मुलुकी ऐन अ.बं. २०८ नं. मा निम्न व्यवस्था भएको पाइन्छ ।

२०८ नं. ११ अड्डाबाट जारी भएको समाव्हान इतलायनामाको म्याद तारेखमा प्रतिवादी नदिई म्याद गुजारी बसेका झगडियाको ऐन बमोजिम एकतर्फी प्रमाण बुझी भएका फैसला उपर पुनरावेदन लाग्न सक्तैन । समाव्हान इतलायनामा तामेल गर्दा यसै महलको ११० नम्बर बमोजिम रीत नपुर्चाई तामेल गरेकोले थाहा पाउन नसकी प्रतिवादी दिन नपाई म्याद गुज्रेको भन्ने उजुरीसाथ फैसला भएको छ महिनाभित्रमा थाहा पाएको पैतीस दिनभित्र झगडियाले प्रतिवादी लेखी दिन ल्यायो भने पहिले मिसिल सामेल रहेको तामेली समाव्हान हेरी रीतपूर्वक तामेल भएको देखिन आएन भने सोही व्यहोराको पर्चा लेखी प्रतिवादी दर्ता गरी ऐन बमोजिम बुझ्नु पर्ने प्रमाण बुझी मुद्दा फैसला गर्नु पर्छ । रीत पुगी तामेल भएको देखिएमा सोही व्यहोरा खोली उजुर लाग्न सक्तैन भनी दरपीठ गरी फिर्ता दिनुपर्छ ।

मुलुकी ऐन २०८ नं. मा रहेको उक्त वाक्यांश देवानी र फौजदारी दुबै प्रकृतिका मुद्दामा आकर्षित हुने व्यवस्था हो । मुलुकी ऐन, अ. बं. २०८ नं. को कानूनी व्यवस्थाले कुनै कसुरका सम्बन्धमा आरोपित व्यक्तिलाई निज उपर लागेको आरोपका सम्बन्धमा प्रतिवाद लगायतका स्वच्छ सुनुवाईको हकबाट वञ्चित गरिएको अवस्था समेत छैन । प्रस्तुत विवादमा निवेदकलाई निज उपर लागेको अभियोगका सम्बन्धमा प्रतिवाद गर्ने मौका प्रदान गरी निजको नाममा जारी भएको म्याद रितपूर्वक तामेल भएकोमा निज अदालतमा उपस्थित नभई म्याद गुजारी बसेकोले कानून बमोजिम फैसला भएको अवस्था हुँदा स्वच्छ सुनुवाई नभएको मान्न मिल्दैन । अड्डाबाट जारी भएको म्यादमा हाजिर नभई प्रतिवाद नगरी म्याद गुजारेका पक्षका हकमा कानून बमोजिम प्रमाण बुझी फैसला गर्न सकिने व्यवस्थालाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ ले बन्देज गरेको पनि देखिन्छ ।

अड्डाबाट जारी गरिएको समाव्हान तथा इतलायनामा म्याद गुजारी बस्ने प्रतिवादीलाई पुनरावेदन गर्ने अवसर प्रदान गरि रहनु न्यायिक दृष्टिले औचित्यपूर्ण नहुँदा पुनरावेदन समेत लाग्न नसक्ने व्यवस्था उक्त २०८ नं. ले गरेको छ । सो सम्बन्धमा "अदालती बन्दोवस्तको २०८ नं. अनुसार पुनरावेदन नलाग्ने व्यवस्था स्वेच्छाले प्रतिवाद नगर्ने पक्षहरूको सम्बन्धमा भएको र त्यसबाट मुद्दामा बुझ्नुपर्ने प्रमाण बुझ्नुपर्ने भन्ने नभै सम्बन्धित प्रमाणहरूको मूल्याङ्कनबाट न्याय निरूपण गर्नुपर्ने कुरामा एवम् स्वच्छ सुनुवाई हुनुपर्ने कुरामा समेत बाधा पुगेको नदेखिनाले कार्यविधिगत कानूनलाई

व्यवस्थित गर्न भएको उक्त व्यवस्थालाई बदर गर्नु पर्ने भनी परेको निवेदन दावी अनुसार उत्प्रेषण आदेशसहितको रिट जारी गरी रहन नपर्ने" भनी निवेदक हिमेशकृष्ण खरेल विरुद्ध नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालयसमेत भएको उत्प्रेषणको रिट (ने.का.प. २०७१, अंक ३, निर्णय नं. ९१३०) मा विशेष इजलासबाट प्रतिपादन भएको सिद्धान्त प्रस्तुत रिटमा समेत सान्दर्भिक रहेको छ ।

अदालतमा मुद्दा दायर भई जारी भएको समाह्वान वा इतलायनामा तामेल हुँदा अ.बं. ११० नं. को रिट पूर्वक तामेल हुन नसकी सो मुद्दा बारे थाहा हुन नसकेको अवस्थालाई सम्बोधन गर्न फैसला भएको मितिले ६ महिना भित्रमा थाहा पाएको ३५ दिन भित्र प्रतिवादको लागि निवेदन गर्न सक्ने गरी निश्चित म्याद सहित उपचारको व्यवस्था अ.बं. २०८ नं. ले गरेको पाइन्छ । समाह्वान तथा इतलायनामा म्याद गुजारी बस्ने प्रतिवादीले फैसला भएको मितिले ६ महिना भित्रमा थाहा पाएको ३५ दिन भित्र समाह्वान वा इतलायनामा रिटपूर्वक तामेल नभएको बेहोरा उल्लेख गरी प्रतिवाद लेखी ल्याएको अवस्थामा यदि निज उपरको समाह्वान वा इतलायनामा वेरीतपूर्वक तामेल भएको देखिएमा कानूनबमोजिम प्रमाण बुझी फैसला गर्न सक्ने व्यवस्था उक्त २०८ नं. ले गरेको छ ।

कानूनमा गरिएको हदम्याद सम्बन्धी व्यवस्था सार्वजनिक हित र न्यायमा आधारित रहेको हुन्छ । जसले विवादको विषयलाई अनन्तकालसम्म कायम नराखी निश्चित समयमा अन्तिम विन्दमा पुऱ्याउने गर्दछ । कुनै विवादित विषयमा अदालतबाट कानूनको उचित प्रक्रिया अवलम्बन गरी भएको फैसला उपर चुनौति गर्न कानूनमा नै निश्चित अवधिको समय सिमा सहितको म्यादको व्यवस्था गर्नु न्यायको सर्वमान्य सिद्धान्त हो । निवेदकको माग अनुसार मुलुकी ऐन, अ. बं. २०८ मा रहेको "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांशलाई बदर घोषित गर्ने हो भने अदालतबाट भएको फैसलाले कहिल्यै अन्तिमता प्राप्त नगर्नुका साथै न्यायिक अन्यौलता र अस्पष्टता भई न्याय दुरुह र अप्रभावकारी हुन जान्छ ।

मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ नं. मा रहेको कानूनी व्यवस्था मध्ये "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांशले संविधान प्रदत्त न्याय सम्बन्धी हकको प्रचलनमा कुनै अनुचित बन्देज लगाएको अवस्था नहुनुका साथै उक्त बाक्यांश नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा २४ सँग बाझिएको अवस्था नहुँदा निवेदन माग बमोजिम मुलुकी ऐन, अ.बं. २०८ नं. मा रहेको कानूनी व्यवस्था मध्ये "६ महिना भित्रमा" भन्ने बाक्यांश बदर घोषित गरिरहनु परेन । रिट निवेदक बट्टी कुमार खत्रीले काठमाडौँ जिल्ला अदालतमा अ.बं. २०८ नं. बमोजिम प्रतिवाद गर्न पाउँ भनी दिएको निवेदन

फैसला भएको मितिले ६ महिना नघाइ दर्ता हुन आएकोले प्रतिवाद दर्ता गर्नु परेन भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६९।११।२ मा भएको आदेश र सो आदेशलाई सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।१।२७ को आदेशमा कुनै त्रुटि नदेखिँदा निवेदन माग बमोजिम उक्त आदेशहरू समेत बदर गरी रहनु परेन । साथै निवेदन मागबमोजिम परमादेश समेत जारी हुने अवस्था भएन ।

तसर्थ, निवेदन माग बमोजिम उत्प्रेषणयुक्त परमादेशको आदेश जारी हुने अवस्थाको विद्यमानता नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । प्रस्तुत रिटको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा हामी सहमत छौं ।

न्यायाधीश

न्यायाधीश

इति सम्बत् २०७१ साल फागुन २८ गते रोज ५ शुभम् ----- ।

इजलास अधिकृत:- शिवप्रसाद खनाल

कम्प्युटर गर्ने:- रामशरण तिमिल्सीना